

Єгор Вячеславович Чеботарьов

доктор, ад'юнкт

докторант ІЕП НАН України

ORCID 0000-0001-5963-7637

e-mail: iegor.chebotarov@wz.uni.lodz.pl,*Лодзинський університет, м. Лодзь, Республіка Польща,
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ,***Наталія Миколаївна Чеботарьова**

канд. екон. наук, доц.

ORCID 0000-0002-0145-2821

e-mail: nata66@gmail.com,*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава*

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН Й ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ НА ПОВОЄННУ ПЕРСПЕКТИВУ

Постановка проблеми. Узагальнення економічних аспектів передумов і перебігу російсько-української війни та прогнозування масштабів втрат України внаслідок війни й усвідомлення світового досвіду розробки й реалізації політик повоєнного розвитку на прикладі країн Європи, Південно-Східного субрегіону й Близького Сходу [1-4] складає науково-практичне підґрунтя для такого вихідного ґносеологічного постулату. Значною мірою ефективність повоєнного розвитку України залежатиме від зовнішньої складової. Зокрема, від зовнішньоекономічної діяльності країни й найбільшою мірою – її зовнішньої торгівлі. Тому, логічно постає комплексна науково-практична проблема аналізу стану зовнішньої торгівлі України в умовах війни та визначення основ її прогнозування на подальшу часову перспективу з метою обґрунтування сталого розвитку на повоєнному етапі.

Опрацювання проблеми та її не вирішені аспекти. Різні аспекти здійснення Україною експортно-імпортних операцій досліджувалися багатьма вченими економістами та аналітиками-практиками. Проблеми і перспективи розвитку зовнішньої торгівлі в Україні, операцій з давальницькою сировиною, імпортозаміщення, аналізували в своїх наукових працях такі вчені-економісти, як: І. Гаврилюк, Н. Дуляба, С. Кваша, Л. Осіпова, Р. Скриньковський, А. Швець та інші.

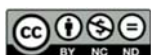
Повномасштабна війна РФ з Україною спричинила появу багатьох ускладнень та перешкод в усіх сферах економіки країни, й особливо – при здійсненні експортно-імпортних операцій. Російсько-українська війна, стверджують Р. Скриньковський, О. Процевят та інші [5], негативно вплинула на тенденції розвитку зовнішньої торгівлі, зокрема, призвела до різкого погіршення експортного спрямування економіки України. Тож, дані науковці рекомендують українським експортерам вже зараз активно шукати нові ніші на ринках Європейського Союзу і розробляти нові логістичні маршрути.

Повномасштабне вторгнення РФ, впевнені Є. Салій та О. Салій, відштовхнуло Україну на багато років назад за рівнем її економічного розвитку, призвело до відчутних втрат людського капіталу, зруйнувало інфраструктуру і торгівельні ланцюги продукцією, завдало величезної шкоди виробництву через втрачання енергетичних потужностей та фіксації курсу НБУ адміністративними методами [6].

І. Гаврилюк, аналізуючи в своїх наукових роботах проблеми в проведенні суб'єктами господарювання експортно-імпортних операцій, доводить, що через військову агресію росії проти України посилилася негативна динаміка її зовнішньої торгівлі. А це, в свою чергу, негативно позначилося на економіці країни, оскільки міжнародний ринок є одним із стабільних джерел її доходів. Науковець виокремлює фактори, які є сприятливими для ефективного розвитку міжнародної торгівлі України в умовах війни: відсутність технічних бар'єрів для експортування продукції до країн ЄС і підвищення експортних квот для безмитного постачання продукції на ринки Євросоюзу; результативний метод представництва міжнародних інтересів України в світі; інформаційна допомога експортерів для більшої обізнаності підприємців про фінансові можливості; підвищення якості транспортної інфраструктури, зниження митної вартості товарів [7].

С. Кваша, О. Павленко та В. Вакулєнко, впевнені, що розвиток зовнішньої торгівлі в умовах воєнного стану є стратегічно важливим, і все ще має перспективи і певні ресурси [8]. Повномасштабна війна на території України значно ускладнила економічні відносини між нею з іншими країнами, тому державі та державним інституціям із покладеними на них функціями регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також науковцям, необхідно розробити дієві заходи щодо покращення міжнародних відносин у воєнний час.

Колектив українських вчених [9] окреслює тренди і особливості здійснення зовнішньої торгівлі Укра-

їни з урахуванням тих викликів, які спричинені були спочатку пандемією Covid-19, а потім російсько-українською війною на території нашої країни. Науковцями наголошується на послідовності відновлення сільського господарства України з потужним експортним потенціалом, підкреслюється важливість подальшого завоювання Європейських ринків та активної презентації інтересів України в африканських країнах.

Вивчаючи проблеми експорту підприємств агропродовольчого комплексу України за період воєнного стану, А. Нечипорук, М. Котова і Д. Кочубей вважають зовнішньоторговельну діяльність рушієм розвитку країни з відбиттям її результатів на макроекономічних показниках. Введення в Україні воєнного стану, блокування Чорного моря й інші несприятливі чинники, спонукають до пошуку варіантів проведення експортних операцій, із залученням за змогою всіх видів транспорту та логістичних ланцюгів поставок. Надважливою наразі є проблема збуту аграрної продукції на світовому ринку, оскільки до повномасштабного вторгнення Україна була лідером з її експорту. Сьогоднішні обставини призвели до різкого зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію, зниження купівельної спроможності та глобальної кризи із загрозою продовольчій безпеці [10].

Аналізу динаміки експорту України в умовах повномасштабної війни присвячено дослідження Л. Осіпової, в якому зазначається, що державна політика в сфері зовнішньоекономічної діяльності має бути спрямована, перш за все, на відновлення експортного потенціалу і покращення структури експорту, підвищення конкурентоспроможності продукції власного виробництва і розширення ринкових можливостей її збуту, посилення позицій країни в системі міжнародного поділу праці та її економічного процвітання [11].

Стратегія розвитку зовнішньої торгівлі є надто актуальною в сучасних умовах та на етапі повоєнного відновлення економіки України, наголошує Ю. Балюк. Вчена опрацьовує методичний підхід щодо розробки даної стратегії. Вона впевнена, що формування стратегії необхідно починати з оцінки самого розвитку як процесу незворотних змін його властивостей. Ю. Балюк вважає першочерговою задачею визначення чинників, які сприяють розвитку експорту та імпорту. А для їхнього виявлення авторка рекомендує застосовувати один із методів математико-статистичного аналізу — розділення суміші, завдяки якому можливо ідентифікувати процес розвитку в часі [12].

Отже, комплексні ґрунтовні дослідження, які б спрямовувались на пошук оптимальних форм здійснення зовнішньої торгівлі в умовах воєнного стану в Україні, наразі є поодинокими. Більш того, практично відсутні є розробки щодо прогнозування перспектив розвитку зовнішньої торгівлі в умовах повоєнного відновлення.

Метою дослідження є проведення комплексного статистичного дослідження зовнішньої торгівлі України та визначення першочергових завдань щодо забезпечення тенденцій її сталого розвитку як складової державної політики повоєнного відновлення.

Основний матеріал статті. Згідно з даними Державної служби статистики України [13] у 2023 р. зовнішня торгівля товарами здійснювалася з країнами Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії. Задля повної характеристики обсягів експортно-імпортних операцій України, з нашої точки зору, доцільним є їхній порівняльний аналіз за останній мирний для України 2013 р. і останній звітний 2023 р. (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз найбільших партнерів України —
імпортерів та експортерів товарів у 2013 та 2023 рр.**

Країни-імпортери	Обсяги експорту товарів із України		Країни-експортери	Обсяги імпорту товарів до України	
	тис. дол. США	% від загального обсягу		тис. дол. США	% від загального обсягу
2013 р.					
Усього	63320699,9	100,0	Усього	76986766,4	100,0
Російська Федерація	15077259,4	23,8	Російська Федерація	23244042,8	30,2
Туреччина	3805540,8	6,0	Китай	7903229,4	10,3
Китай	2726677,3	4,3	Німеччина	6772826,8	8,8
Єгипет	2720561,0	4,3	Польща	4074248,0	5,3
Польща	2547824,0	4,0	Білорусь	3605256,1	4,7
2023 р.					
Усього	36182902,9	100,0	Усього	63566999,8	100,0
Польща	4755386,3	13,1	Китай	10444501,7	16,4
Румунія	3764884,5	10,4	Польща	6577759,0	10,3
Китай	2406354,8	6,7	Німеччина	5061679,2	8,0
Туреччина	2368507,5	6,5	Туреччина	4723377,9	7,4
Німеччина	2019672,0	5,6	США	2862841,7	4,5

Розраховано авторами за даними [13].

Як видно з табл. 1, обсяги експорту товарів у 2023 р. у порівнянні з 2013 р. скоротилися на 42,9%, імпорту — всього на 17,4%, а розраховані коефіцієнти покриття експортом імпорту відповідно були 0,57 та 0,82. Ці показники свідчать про тяжкі наслідки російсько-української війни для економіки країни.

Проте, незмінними країнами-імпортерами українських товарів продовжують бути Польща, Китай і Туреччина. До ТОП-5 країн-експортерів товарів все також входять Китай, Польща і Німеччина. Незважа-

ючи на суттєву зміну логістичних шляхів, можна стверджувати, що Польща і Китай залишаються стратегічними партнерами України.

За обсягами зовнішньої торгівлі товарами регіони України мають неоднаковий внесок у загальну справу, оскільки кожний з них має свій економічний потенціал і свою конкурентну на світовому ринку продукцію. На рис. 1 наочно представлено регіони України, які в 2023 р. мали частку 5% і більше у загальному обсязі експорту чи імпорту товарів відповідно.

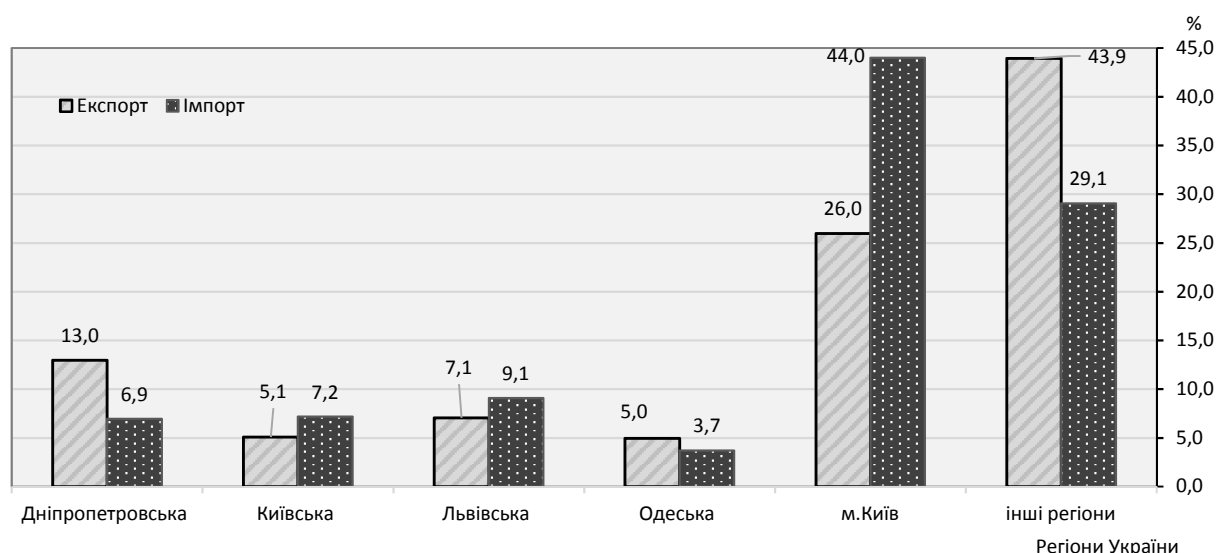

Рис. 1. Питома вага найбільших експортерів і імпортерів товарів за 2023 р. за регіонами України

Побудовано авторами за даними [13].

Так, за звітний 2023 р. найбільшими експортерами товарів були: м. Київ, Дніпропетровська та Львівська області. За імпортом товарів м. Київ був беззаперечним лідером із питомою вагою у 44%, Львівська і Київська області – на другому і третьому місці відповідно. З ТОП-5 регіонів, тільки Дніпропетровщина була з позитивним сальдо зовнішньої торгівлі товарами у розмірі 284,7 млн дол. США, решта ж регіонів мали від’ємне сальдо. Найбільший від’ємний показник мало м. Київ – 18580 млн дол. США [13].

Слід відмітити, що Вінницька область мала найбільше позитивне сальдо за 2023 р. у розмірі 799,2 млн дол. США. Головними експортерами Вінниччини були: «Агрона Фрут Україна» (виробництво продукції з ягід та фруктів); «Барлінек Інвест» (паркетна дошка), «Kness Україна» (об’єкти альтернативної енергетики та розподільчих мереж), «Roshen» (солодощі), «Вінницька харчосмакова фабрика» (плодоовочева консервація). Найбільшими імпортерами вінницьких товарів є Польща, Іспанія, Китай, Нідерланди, Туніс, Єгипет, Туреччина. В експорті переважають продукти рослинного походження (третина загального обсягу), жири та олії тваринного, рослинного походження (чверть загального обсягу), готові харчові продукти й деревину та вироби з деревини [14].

Товарна структура зовнішньої торгівлі України в 2023 р. була представлена такими основними групами товарів: за експортом – II. «Продукти рослинного походження» 32,4% та III. «Жири та олії тваринного або рослинного походження» 15,6%, а за імпортом – XVI. «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання» 17,7% та V. «Мінеральні продукти» 16,7% [13]. У порівнянні з останнім мирним 2013 р., структура торгівлі дещо змінилася. В експорті тоді переважувала група XV. «Недорогоцінні метали та вироби» 27,7%, 80% питомої ваги якої складали чорні метали, і тільки 14% належало групі II. «Продукти рослинного походження», головною продукцією в якій були зернові культури. В імпорті товарів групи з найбільшою часткою були ті ж самі, але помінялися місцями. У мирний час більш актуальними були то-

вари групи V. «Мінеральні продукти» 29,1%, на другому місці – товари групи XVI. «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання» 16,2% [13].

Через воєнні дії на території України значно ускладнилися логістичні шляхи постачання товарів у зовнішній торгівлі. Розподіл постачань товарів за експортом з України та імпортом з країн світу у розрізі видів транспорту представлено на рис. 2.

Отже, експортні та імпорتنі поставки товарів у 2023 р., здійснювалися Україною за контрактами, переважно, морським, автомобільним та залізничним транспортом. Проте їх питома вага даних при ввезенні в Україну і вивезенні з неї товарів суттєво відрізняється. Понад 70% експортних поставок здійснюється в сукупності морським, і автомобільним транспортом, то за імпортом – саме вантажні перевезення займають таку питому вагу. Через воєнні дії на території України, скорочення перевезень товарів повітряним транспортом сягнуло катастрофічних позначок, навіть у порівнянні з попереднім звітним роком: майже на 58% падіння відбулося за експортом і на понад 97% – за імпортом.

Важливою складовою зовнішньої торгівлі України товарами є експортно-імпорتنі операції з постачання-продажу давальницької сировини і готової продукції, виробленої з неї.

Відповідно до Податкового кодексу України пп. 14.1.41 до давальницької сировини відносять сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб’єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб’єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням або поверненням такої продукції або її частини їх власникові або за його дорученням іншій особі [15].

Операція з давальницькою сировиною – операція з переробки (обробки, збагачення чи використання) давальницької сировини (незалежно від кількості замовників і виконавців, а також етапів (операцій)) із метою одержання готової продукції за відповідну плату. Це такий вид операцій, у яких сировина замовника на конкретному етапі її перероблення становить не менш як 20 % загальної вартості готової продукції.

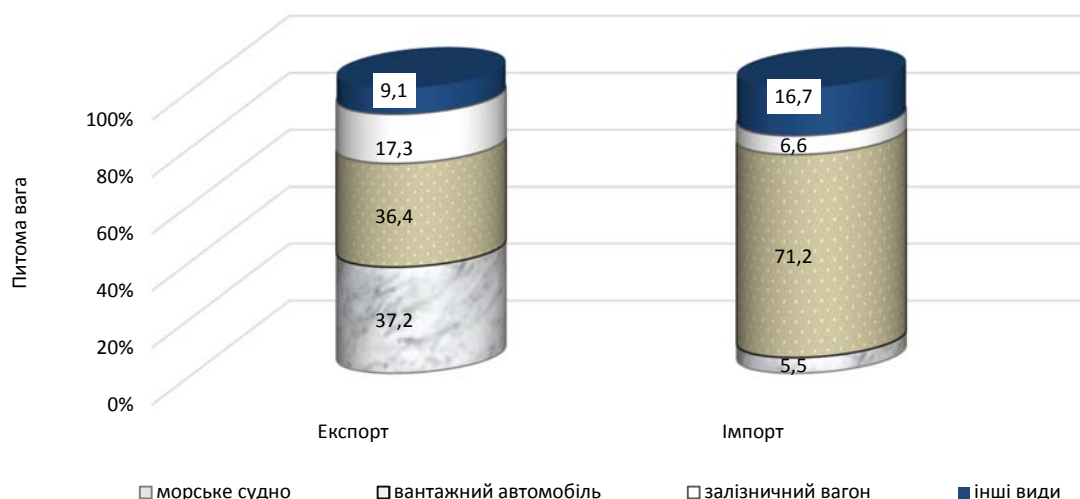

Рис. 2. Питома вага видів транспорту в перевезеннях товарів у зовнішній торгівлі України за 2023 р.

Побудовано авторами за даними [13].

Учасниками операцій з давальницькою сировиною є замовник — суб'єкт господарської діяльності, який передає сировину для перероблення, а також виконавець — суб'єкт господарської діяльності, який здійснює переробку давальницької сировини.

При здійсненні операцій з давальницькою сировиною взаємовідносини складаються із трьох послідовних етапів:

- замовник передає власну сировину виконавцю на переробку;
- виконавець перероблює цю сировину в готову продукцію (напівфабрикат) і передає таку готову продукцію замовнику;
- замовник оплачує послуги виконавця з перероблення давальницької сировини.

Представимо товарну структуру експорту та імпорту давальницької сировини за 2023 р., використовуючи офіційні дані Державної служби статистики України (рис. 3).

Наведені на рис. 3 дані свідчать: основною експортною давальницькою сировиною є продукція хімічної промисловості, перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння.

У той час, головною за імпортом давальницької сировини є товарна група XVI — машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, питому вагу якої складає майже половину всього обсягу імпорту. Також за імпортом у вигляді сировини для переробки постачається текстиль та полімерні матеріали.

Рис. 3. Структура експортно-імпортних операцій України з давальницькою сировиною за основними групами товарів в 2023 р.

Побудовано авторами за даними [13].

Обсяги і питому вагу експортних та імпорتنих операцій з давальницькою сировиною між Україною і країнами світу-найбільшими партнерами, за останній

передвоєнний 2013 р. і останній звітний 2023 р. представлено у табл. 2.

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз ТОП-5 імпортерів та експортерів України
щодо операцій з давальницькою сировиною у 2013 та 2023 рр.**

Країни-імпортери	Обсяги експорту давальницької сировини з України		Країни-експортери	Обсяги імпорту давальницької сировини до України	
	тис. дол. США	% від загального обсягу		тис. дол. США	% від загального обсягу
2013 р.					
Усього	106778,7	100,0	Усього	3656951,2	100,0
Швейцарія	67943,4	63,6	Російська Федерація	656497,3	18,0
Німеччина	21949,8	20,6	Німеччина	484860,5	13,3
Велика Британія	8295,4	7,8	Польща	288221,9	7,9
Австрія	4267,7	4,0	Угорщина	230075,0	6,3
Російська Федерація	616,8	0,6	Італія	187499,4	5,1
2023 р.					
Усього	118930,7	100,0	Усього	1913527,2	100,0
Румунія	82268,0	69,2	Китай	311729,4	16,3
Канада	27043,1	22,7	Угорщина	298859,4	15,6
Німеччина	6036,6	5,1	Польща	230518,1	12,0
Італія	1491,7	1,3	Німеччина	219973,5	11,5
Норвегія	1357,7	1,1	Італія	116344,5	6,1

Розраховано авторами за даними [13].

Дані табл. 2 свідчать, що п'ятірка країн-лідерів, в якій Україна експортувала давальницьку сировину у 2013 і 2023 рр., суттєво змінилась: експорт сировини дотепер продовжується лише у Німеччину. Навпаки, найбільші обсяги імпорту в Україну давальницької сировини належать тим же чотирьом європейським країнам, а беззаперечного лідера – Російську Федерацію, замінив Китай. Якщо загальний обсяг імпорту давальницької сировини у 2013 р. перевищував загальний обсяг її експорту у 34 рази, то у 2023 р. – у 16 разів, проте й обсяги купівлі-продажу сировини впали майже вдвічі. До найбільших покупців сировини належать Румунія і Канада, сукупний обсяг імпорту до яких складає 93%. Питома вага інших трьох країн Європи, що входять у ТОП-5, дуже мала. Серед країн-лідерів, що продавали суб'єктам господарювання України сировину для переробки, беззаперечний лідер – Китай (одна азіяська країна), та чотири європейських країни: Угорщина, Польща, Німеччина та Італія. Сукупний обсяг цих п'яти країн складає 60 % у загальному імпорті давальницької сировини.

Готову продукцію, виготовлену з давальницької сировини в Україні, реалізують, насамперед, європейським країнам, таким як: Угорщина (33,3%), Польща (24,3%) і Німеччина (12,0%). Частка цих трьох країн сягнула позначки у 70%.

Загальні обсяги експорту готової з давальницької сировини продукції склали в 2023 р. майже 1,4 млрд дол., хоча 10 років тому – в останньому мирному 2013 р. були значно більшими – 5,1 млрд дол. США. Тільки за останній рік через війну обсяги такого експорту зменшилися на 2 млрд. дол. США [13]. Проте обсяги імпорту до України продукції, виготовленої з давальницької сировини, незначні – лише 4,2 млн дол. США. І за останній звітний 2023 р. надходження до України фіксувалося всього з п'яти країн світу. Лідером була Норвегія, в загальному обсязі імпорту готової продукції частка якої складає майже 53%. На другому місці – Словаччина з показником у 42,3%. Інші три країни мали питому вагу меншу за 5% [13].

Примітним є той факт, що обсяги імпорту у 16 разів перевищують обсяги експорту давальницької сировини. Проте, обсяги готової продукції, навпаки, з цієї давальницької сировини більші за експортом аж у 328 разів.

Україна, крім купівлі-продажу на світовому ринку товарів, здійснює також експорт та імпорт послуг. Структуру міжнародної торгівлі послугами за 2023 р. подано у табл. 3.

Дані табл. 3 свідчать, що в експорті послуг найбільшу питому вагу у 2023 р. займали послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг (основними з яких – комп'ютерні послуги), а також транспортні послуги (передусім, трубопровідного транспорту). Загальна питома вага цих двох видів послуг складала 73 %. В той час, імпорт послуг представлений, головним чином, державними та урядовими послугами – майже 35 %. Друге місце належить транспортним послугам (18,4 %), серед яких значно переважають послуги автомобільного і морського транспорту [13].

Найбільше позитивне зовнішньоторговельне сальдо за 2023 р. мають послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг, а також транспортні послуги. Найбільше від'ємне сальдо мають державні та урядові послуги.

За географічною структурою останні дані щодо експорту та імпорту послуг подаються Державною службою статистики України тільки за звітний 2021 р. Отже, послуги експортувалися переважно у ці три країни: РФ, США, Швейцарію. Їх питома вага у загальному обсязі експорту складає 38 %. Наступними в ранжованому ряді є: Сполучене Королівство Великої Британії, Польща, Німеччина. Підкреслимо те, що експорт послуг з України до Домініканської Республіки, Нігеру і Малі у порівнянні з попереднім 2020 р. зріс у тисячі разів. Але невідомо на сьогоднішній день як розвивається зовнішня торгівля з цими країнами [13].

Структура зовнішньої торгівлі послугами за їх видами в Україні за 2023 р.

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Експорт послуг		Імпорт послуг	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу
Усього	8991975,9	100,0	5424477,8	100,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	801145,7	8,9	11321,4	0,2
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	115385,4	1,3	63081,3	1,2
Транспортні послуги	3183079,7	35,4	998191,0	18,4
Послуги, пов'язані з подорожами	115217,4	1,3	288583,2	5,3
Послуги з будівництва	51509,9	0,6	22524,4	0,4
Послуги зі страхування	32326,5	0,4	112568,0	2,1
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	255799,6	2,8	534646,5	9,9
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	22950,1	0,3	345482,0	6,4
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3377373,4	37,6	528895,9	9,8
Ділові послуги	1006515,1	11,2	614250,6	11,3
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	30504,2	0,3	11749,9	0,2
Державні та урядові послуги	168,8	0,0	1893183,7	34,9

Складено авторами за даними [13].

Імпорт послуг до України у 2021 р. більш за всіх здійснювали: Туреччина, США, Сполучене Королівство Великої Британії та Німеччина. Загальна частка цих чотирьох країн складає 36%. А різке зростання імпорту послуг відбулося з Непалу – на 805,4%.

Сальдо зовнішньої торгівлі послугами у 2021 р. було позитивним. Серед усіх країн найбільше позитивне сальдо мали РФ і США (1758,9 та 1120,1 млн дол. США відповідно), а найбільше від'ємне – Ірландія і Китай (255, 5 та 210,1 млн дол. США) [13].

Головним в Україні експортером і імпортером послуг є м. Київ, його питома вага складає 43,6% та

50,6% відповідно за підсумками 2022 р., решта регіонів мають дуже малу частку в загальному обсязі.

Проведений нами аналіз показав, що Україна здійснювала операції експорту та імпорту товарів і послуг майже з усіма країнами світу. Обсяг цих операцій був різним рік від року, як і ступень їх інтенсивності за регіонами України. В одних регіонах – потужний експортний потенціал, інші – навпаки, його не мають, і не розвивають.

Задля визначення ефективності зовнішньоторговельних операцій України за 2015-2023 рр. їх вимірюють з використанням таких показників, як: експортна та зовнішньоторговельна квота (рис. 4).

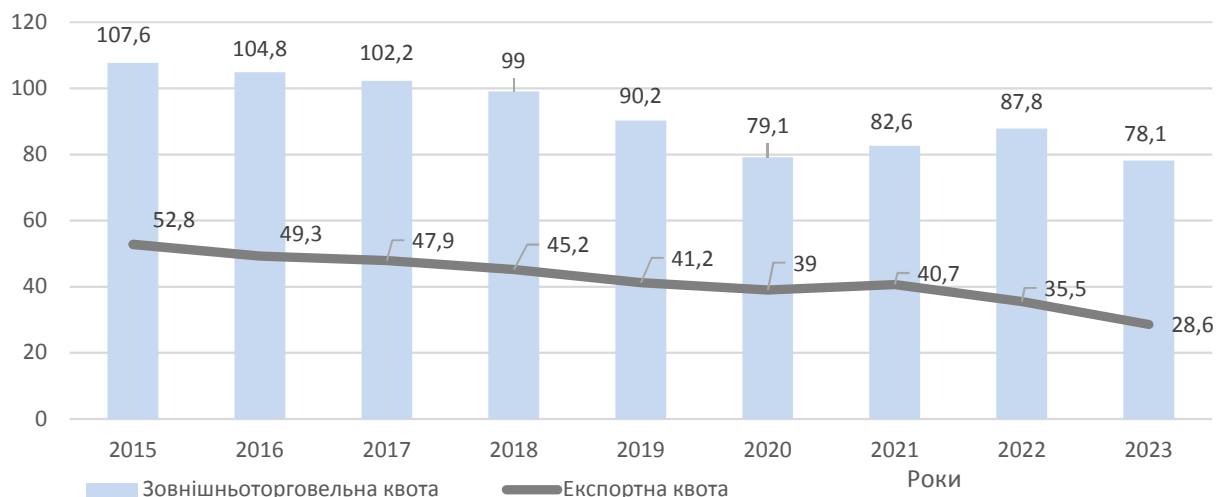

Рис. 4. Динаміка показників ефективності зовнішньої торгівлі України за 2015-2023 рр.

Побудовано авторами за даними [16].

З рис. 4 чітко видно, що експортна квота, що дорівнює співвідношенню обсягів експорту товарів і послуг країни до її обсягу ВВП, найвищою за 9 років дослідження була в Україні у 2015 р., і склала 52,8% від ВВП. Проте, цей показник щороку зменшувався, і мінімального значення він набув як раз у 2023 р. 28,6%. Результати даного аналізу свідчать, що в Україні експортна квота значно більша за 10%, що вказує на відкритість економіки.

Індикатором, який показує інтенсивність міжнародних торговельних зв'язків або результат активної взаємодії зі світовим ринком, є зовнішньоторговельна квота. За весь час дослідження показник зовнішньоторговельної квоти був найнижчий у звітному 2023 р. – 78,1%, а у 2015 р. – найвищий, і дорівнював 107,6%. Також слід відмітити, що показник імпоротної квоти, як різниця між зовнішньоторговельною і експортною, свідчить про значну ступінь залежності Ук-

раїни від світового ринку, – і наразі дорівнює майже 50%.

Як розвиватися буде зовнішня торгівля України в умовах воєнного стану можна представити у вигляді прогнозу її показників на найближчу перспективу. І щоб не отримати некоректні результати при прогно-

зування показників експортно-імпоротної діяльності, краще обрати такий з них, котрий майже не зазнав суттєвих коливань. З нашої точки зору, виправдано обрати показник зовнішньоторговельного сальдо України за 9 звітних років (табл. 5).

Таблиця 5

Дані для прогнозування зовнішньоторговельного обороту на 2026 р.

Показник	Роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2026
Номер року дослідження		1	2	3	4	5	6	7	8	9	12
Зовнішньоторговельний оборот, млрд грн		2128,6	2497,8	3049,0	3523,8	3584,0	3318,9	4510,8	4552,9	5105,9	6011,6

Розраховано авторами за даними [16].

При цьому, вважаємо за необхідне відмітити таке принципове положення: як свідчать дані табл. 5, національна економіка, певною мірою адаптувалася до умов війни й пройшла «нижню» точку падіння: у 2023 р. показник зовнішньоторговельного обороту (5105,9 млрд грн) перевищує аналогічні показники за будь-яких років до початку повномасштабної війни.

Це об'єктивно є вагою позитивною рисою. Однак, залишаються (а за певними напрямками, – навіть

поглиблюються) традиційні проблеми: нерациональна структура зовнішньої торгівлі України та її сировинна спрямованість.

Тенденція до поступального зростання зовнішньоторговельного обороту України за 9 останніх років (2020 р. є виключенням) дає підстави стверджувати, що достатньо достовірний прогноз на 2026 р. можна отримати з використанням програми MS Excel. Прогнозування показника проведемо на рис. 6.

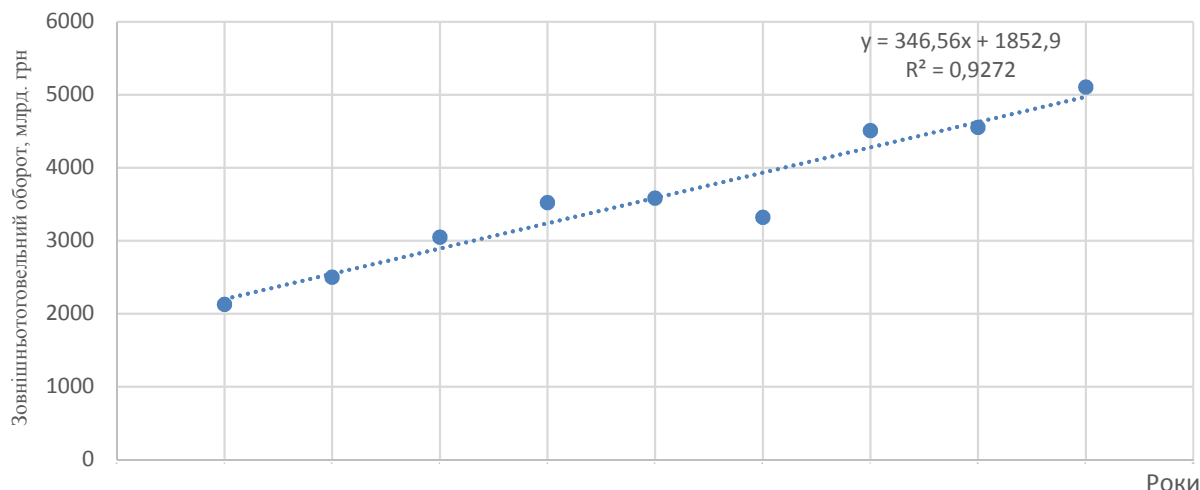

Рис. 6. Прогнозування зовнішньоторговельного обороту України на 2026 р.

Побудовано авторами за даними [16].

Отже, найточніший (найдостовірніший) прогноз можна отримати, обираючи або лінійну функцію, або поліноміальну з поліномом другого ступеня. Коефіцієнт детермінації, який описує якість побудованої моделі, в обох випадках майже однаковий, він дуже високий і дорівнює 0,927. Підставляючи у формулу $y = 346,56x + 1852,9$, яку автоматично надає програма, дані року 2026 р. (12 – порядковий номер року нашого прогнозу), отримаємо показник зовнішньоторговельного сальдо у розмірі 6011,62 млрд грн. Однак, зазначимо, що 100-відсотково, покладатися на результати прогнозу, виконаного на основі лінійного, поліноміального, логарифмічного або степеневих рівняння не можна, оскільки економічні умови, під дією яких відбувається зростання або падіння обсягів експортно-імпорتنних операцій, постійно змінюються, а прогноз розрахований на постійні економічні умови.

Отже, Україна, як і будь-яка країна світу, може розвиватися ефективно тільки інтегруючи в світову економіку. Тому, незважаючи на військовий стан, що

продовжується вже четвертий рік, країна розвивається, йде активний пошук нових видів експортних товарів, нових партнерів і логістичних шляхів.

Висновки та напрями подальшого опрацювання проблеми. Проведене дослідження аналізу стану зовнішньої торгівлі України в умовах війни підтверджує висновки щодо певної адаптації національної економіки до таких умов. Більш того, є наявними об'єктивні передумови відповідного подальшого зростаючого розвитку. Однак задля цього є необхідним розв'язання інших проблем.

Перша. Обґрунтування плану повоєнного відновлення України на зразок «Плану Маршалла» (першочерговим у цьому відношенні є розробка й прийняття фундаментального нормативно-правового акту, який може бути визначено як Закон України «Про повоєнне відновлення України»). Наукою вже опрацьовано певні пропозиції за цим напрямом [1; 17-18] і є підстави передбачати, що міжнародною спільнотою наявність подібного плану буде визначено як необхідну

принципову умову допомоги України у повоєнному відновленні.

Друга. Завершення ринкових реформ, зокрема – демократизації правоохоронної системи (ця вимога вітчизняного громадянського суспільства міжнародною спільнотою постійно підтверджується ще з часів конференції з відновлення в Лугано); слід враховувати негативний досвід Південної Кореї та окремих країн Західних Балкан, яким допомогу у повоєнному відновленні взагалі було згорнуто з причин відсутності реформ у правоохоронній сфері та боротьби з корупцією [3].

Третя. Визначення географічних і галузевих пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі України, що слід розглядати як імператив провадження євроінтеграційного курсу країни. Стосовно географічних пріоритетів доцільним закріпити США, Велику Британію, країни «Веймарського трикутника» та «Люблінського трикутника» (з доєднанням Латвії та Естонії). Стосовно галузевих пріоритетів – енергетику, агропродовольчий комплекс, транспортно-логістичну сферу, видобуток рідкоземельних металів (з виготовленням на їх основі виробів з високою доданою вартістю в Україні) та військово-промисловий комплекс.

Четверта. Урахування новітніх підходів щодо регулювання зовнішньої торгівлі Європейського Союзу, пов'язаних із черговим семирічним бюджетним періодом ЄС.

П'ята. Моделювання розвитку зовнішньої торгівлі України з використанням концепції та технологій-практик антисипативного менеджменту як регуляторного режиму державної повоєнної відновлювальної політики [19].

Список використаних джерел

1. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. В. ді Мауро. Паризький звіт 1. Centre for Economic Policy Research. CEPR Press, 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.
2. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75-89.
3. Ляшенко В. І., Чеботарьов Є. В. Світовий досвід повоєнного відновлення: діалектика імплементації та адаптації в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 3 (73). С. 122-131. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131).
4. Чеботарьов Є. В., Глінковська-Краузе Б. Світовий досвід розробки і реалізації політики повоєнного відновлення: перспективи імплементації в Україні. *Галицькі читання: зб. матеріалів міжнародної наукової конференції* (м. Київ, 2 листопада 2023 р.). Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. С. 136-139. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2023.40>.
5. Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Path of Science*. 2022. Vol. 8. № 6. С. 1001-1008. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.82-2>.
6. Салій Є. Ю., Салій О. О. Зміни у зовнішньоекономічній діяльності України в умовах війни. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 3(14). С. 58-71. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.6>.

7. Гаврилюк І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>.

8. Кваша С. М., Павленко О. М., Вакуленко В. Л. Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6>.

9. Дуляба Н., Паліса А., Дуляба О. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах вітчизняних та світових соціально-економічних викликів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-149>.

10. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки*. 2023. № 5. С. 18-32. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(130\)02](https://doi.org/10.31617/3.2023(130)02).

11. Осіпова Л. Динаміка експорту України в умовах повномасштабної війни: проблеми та можливі шляхи їх усунення в контексті євроінтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Т. 2.

12. Балюк Ю. Методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпортової діяльності підприємств. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 6. С. 38-49. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.4>.

13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

14. Які товари виробляємо та куди експортуємо? *Промислова Вінниця*. URL: <https://surl.li/wxobwz>.

15. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://tax.gov.ua/nk/>.

16. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua>.

17. Колосов А. М., Дугін А. В., Чеботарьов В. А. Економічні обставини формування міжнародного плану Маршала з післявоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 131-140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140).

18. Чеботарьов В., Глінковська-Краузе Б., Чеботарьов Є. «План Маршала для України»: обґрунтування системного підходу розроблення та пропозиції щодо інституційного супроводу. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 80. № 1. С. 98-107. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.098.

19. Колосов А. М., Чеботарьов Є. В. Антисипативний менеджмент – дієва концепція розробки і реалізації політики повоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 2(72). DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2\(72\)-162-171](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2(72)-162-171).

References

1. Horodnichenko, Yu., Sologub, I., di Mauro, B. V. (Eds.). (2022). *Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka. Paryzkyi zvit 1 [The Rebuilding of Ukraine: Principles and Policy. The Paris Report 1]. Centre for Economic Policy Research*. Retrived from https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf [in Ukrainian].
2. Ivanov, S. V. (2019). *Ekonomiche vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unlost opportunities for Ukraine]*. *Ekon. Ukr.*, 1, pp. 75-89 [in Ukrainian].

3. Liashenko, V., Chebotarov, Ie. (2023). Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia: dialektika implementatsii ta adaptatsii v Ukraini [The world experience of post-war recovery: the dialectic of implementation and adaptation in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(73), pp. 122-131. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131) [in Ukrainian].
4. Chebotarov, Ie., Glinkowska-Krauze, B. (2023). Svitovyi dosvid rozrobky i realizatsii polityky povoiennoho vidnovlennia: perspektvy implementatsii v Ukraini [The world experience of development and implementation of post-war recovery policy: prospects for implementation in Ukraine]. *Halchynski chytannia [Halchyn Readings]: Proceedings of the International Scientific Conference*. (pp. 136-139). Kyiv, Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2023.40> [in Ukrainian].
5. Skrynkovskiy, R., Protseviat, O., Pavlenchuk, N., Tsiukh, S. (2022). Suchasni tendentsii rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh viiny [Modern Trends in the Development of Foreign Economic Activity of Ukraine in the War Conditions]. *Traektorii Nauki – Path of Science*, Vol. 8, no. 6, pp. 1001–1008. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.82-2> [in Ukrainian].
6. Salii, Ye. Iu., Salii, O. O. (2023). Zminy u zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh viiny [Changes in the foreign economic activity of Ukraine in the conditions of war]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of Strategic Economic Research*, 3(14), pp. 58-71. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.6> [in Ukrainian].
7. Havryliuk, I. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu [External economic activity of Ukraine with EU]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3> [in Ukrainian].
8. Kvasha, S., Pavlenko, O., Vakulenko, V. (2024). Naukovi zasady rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti v konteksti mizhnarodnykh vidnosyn Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Scientific basis for the development of foreign economic activity in the context of international relations of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6> [in Ukrainian].
9. Duliaba, N., Palisa, A., Duliaba, O. (2023). Problemy rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy v umovakh vitchyznianskykh ta svitovykh sotsialno-ekonomichnykh vyklykiv [Problems of the development of Ukraine's foreign trade in the conditions of global and domestic socio-economic transformations]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-149> [in Ukrainian].
10. Nechyporuk A., Kotova, M., Kochubei, D. (2023). Eksport Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Ukraine's exports under martial law]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. Seriya. Ekonomichni nauky – Foreign trade: economics, finance, law. Series. Economic sciences*, 5, pp. 18-32. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(130\)02](https://doi.org/10.31617/3.2023(130)02) [in Ukrainian].
11. Osipova, L. (2022). Dynamika eksportu Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny: problemy ta mozhlivy shliakhy yikh usunennia v konteksti yevrointehratsii [Dynamics of Ukraine's exports in the conditions of a full-scale war: problems and possible ways of their elimination in the context of European integration]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 6. [in Ukrainian].
12. Baliuk, Yu. (2024). Metodychne zabezpechennia formuvannia stratehii rozvytku eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstv [Methodological ensuring the formation of the development strategy of the export-import activities of enterprises]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of Strategic Economic Research*, 6, pp. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.4> [in Ukrainian].
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Yaki tovary vyrobliamo ta kudy eksportuemo? [What goods do we produce and where do we export them?]. *Promyslova Vinnytsia*. Retrived from <https://surl.li/wxobwz> [in Ukrainian].
15. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02 hrudnia 2010 roku № 2755-VI [Tax Code of Ukraine dated December 2, 2010 No. 2755-VI]. Retrived from <https://tax.gov.ua/nk/> [in Ukrainian].
16. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Retrived from <https://index.minfin.com.ua> [in Ukrainian].
17. Kolosov, A., Dugin, A., Chebotaryov, V. (2022). Ekonomichni obstavyny formuvannia mizhnarodnoho planu Marshalla z pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Economic circumstances of the formation of the international Marshall Plan for the post-war reconstruction of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (69), pp. 131-140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140) [in Ukrainian].
18. Chebotarov, V., Glinkowska-Krauze, B., Chebotarov, Ie. (2023). «Plan Marshalla dla Ukrainy»: obgruntuvannia systemnoho pidkhodu rozroblennia ta propozyitsii shchodo instytutuinoho suprovodu [«Marshall plan for Ukraine»: rationale for a systemic ap proach to development and proposals for institutional support]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk – Galician economic journal*, vol. 80, no 1, pp. 98-107. DOI: https://doi.org/10.33108/galician-visnyk_tntu2023.01.098 [in Ukrainian].
19. Kolosov, A. M., Chebotarov, Ie. V. (2023). Antysypatynnyi menedzhment – diieva kontseptsia rozrobky i realizatsii polityky povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Anticipatory Management as an Effective Concept for the Development and Implementation of Ukraine's Post-War Recovery Policy]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2 (72), pp. 162-171. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2\(72\)-162-171](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2(72)-162-171) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.05.2025
Рецензовано: 27.05.2025

Формат цитування:

Чеботарьов Є. В., Чеботарьова Н. М. Зовнішня торгівля України в умовах війни: стан й основи прогнозування на повоєнну перспективу. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 1 (48). С. 240-248. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).240-248](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).240-248)

Chebotarov, Ie. V., Chebotarova, N. M. (2025). Foreign Trade of Ukraine in Wartime Conditions: the Status and Basis for Forecasting for a Post-War Perspective. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (48), pp. 240-248. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).240-248](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).240-248)